

Förundersökning av område med fossil åkermark på Sjösås 1:280

Förundersökning 2021

Sjösås L1954:9506, Sjösås socken, Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Cecilia Ring

Arkeologisk rapport 2022:4

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Förundersökning av område med fossil åkermark på Sjösås 1:280

Förundersökning 2021

Sjösås L1954:9506, Sjösås socken, Växjö kommun, Kronobergs län, Småland

Författare	Cecilia Ring
Copyright	Kalmar läns museum 2022
Redaktion	Helena Victor, Gustaf Härnström
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Clearance cairns, Iron Age

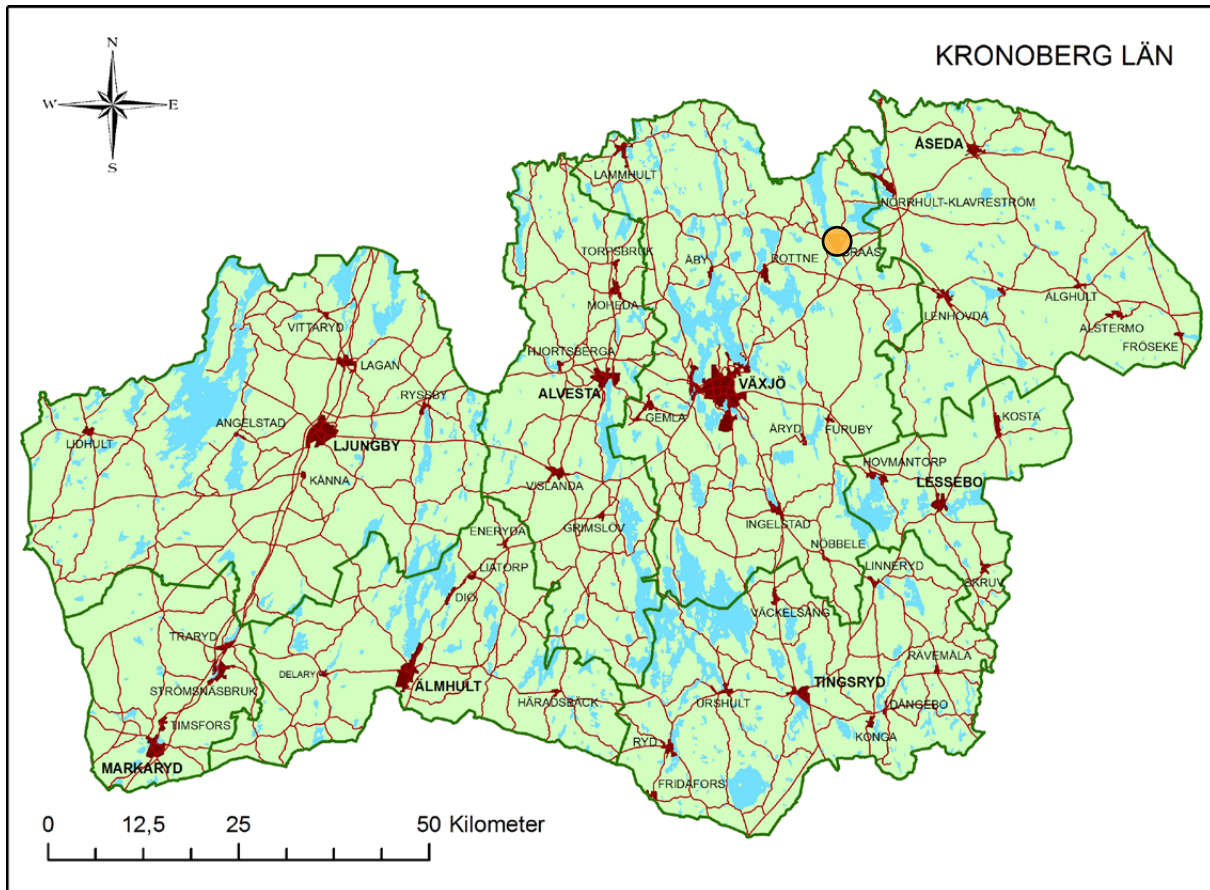
During a preliminary investigation at Sjösås 1:128, north of Växjö, 15 clearance cairns were found and mapped and two cairns were excavated. Search trenches were dug to find remains hidden underground. The two clearance cairns examined were dated by ^{14}C analysis. Charcoal from one of the cairns was dated to the Iron Age while the

other ended up in late historical time. This shows that the site has been used for a long time.

Apart from the clearance cairns, no prehistoric or historical remains were found within the area of the preliminary investigation.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Genomförande	11
Resultat	13
Den arkeologiska förundersökningen	13
Översiktlig landskapsanalys av förundersökningsområde vid Sjösås prästgård utifrån äldre kartmaterial av Ådel Vestbö Franzén, Jönköpings läns museum.	16
Tolkning och åtgärdsförslag	24
Referenser	26
Tekniska och administrativa uppgifter	28
Bilagor	29

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Under en dag i oktober 2020 gjordes en arkeologisk förundersökning med anledning av att Vidingehem avsåg att uppföra en ny förskola på fastigheten Sjösås 1:128, i Braås, Växjö kommun Kronobergs län. Vid undersökningen karterades de 15 röjningsrösen som fanns inom förundersökningsområdet. Två röjningsrösen undersöktes och söschakt grävdes för att upptäcka lämningar ej synliga ovan mark. De två röjningsrösen som undersöktes daterades genom ¹⁴C analys. Träkol från det ena röset daterades till järnålder romersk järnålder, 327–432 e.Kr. medan det andra visade sig vara betydligt yngre och daterades till historisk tid 1695–1916 e.Kr. Detta visar på att platsen har använts under en lång tid och de spridda da-

teringarna kan tyda på att det är ett förhistoriskt odlingsområde som har brukats och vidareeröjts som ängsmark under historisk tid. Röjningsröseområden i Varend har första hand har kunnat dateras till förhistorisk tid och det är relativt sällan det funnits inslag av historiska dateringar. Tidigare dateringar av röjningsrösen har visat att nästan alla rösen har legat på utmark. En kartanalys gjordes i samband med uppdraget och den visade på att platsen legat som ängsmark under Sjösås prästgård.

Förutom röjningsrösen påträffades inga förhistoriska eller historiska lämningar.

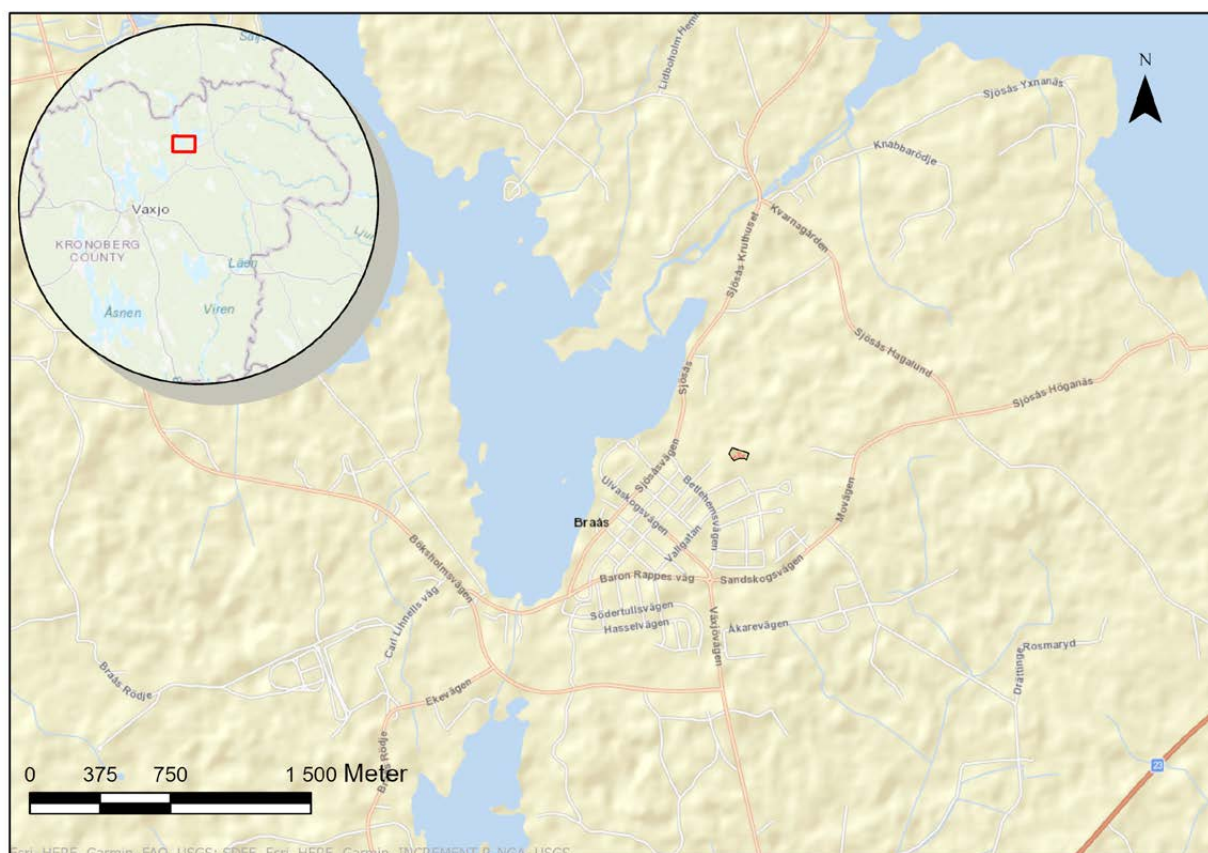
Inledning

Den 21 oktober 2020 genomförde Museiarkeologi sydost en arkeologisk förundersökning på uppdrag av Vidingehem inför deras planer på att anlägga en ny förskola inom fastigheten Sjösås 1:128 (fig 1) Platsen ligger inom en del av en registrerad fornlämning, L1954:9506, fossil åkermark med röjningsrösen.

Vid förundersökningen så undersöktes två röjningsrösen och schakt drogs för att se om det fanns andra lämningar som idag inte är synliga ovan mark.

Syftet med undersökningen var främst att kunna se under vilka tider som området brukats; fanns det en kontinuitet eller skulle man kunna urskilja flera separata faser? Om resultatet visat på äldre bruk med eller utan avbrott skulle det vara intressant i förhållande till det medeltida nyttjande som dominerar i området.

I samband med undersökningen gjordes en kartanalys av området av Ådel Vestbö Franzén, antikvarie Jönköpings läns museum.

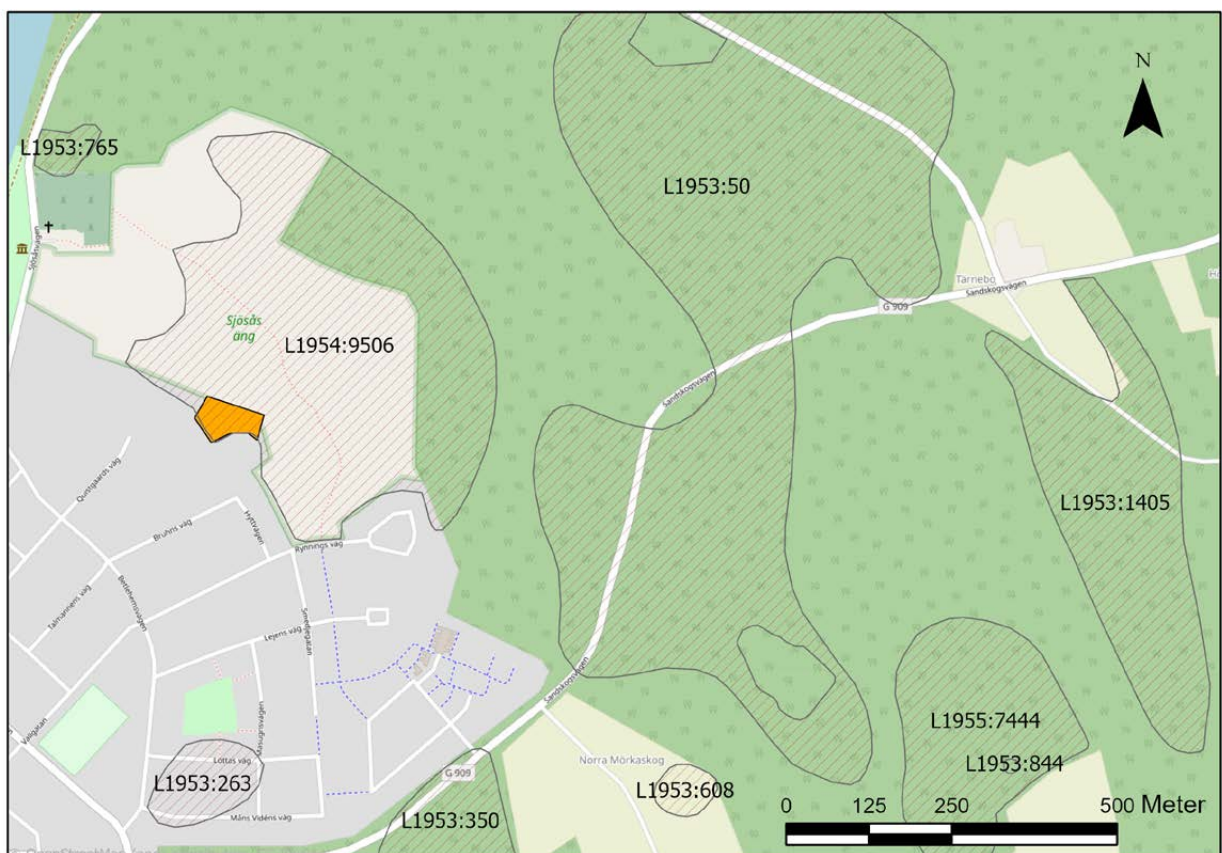

Figur 1. Översikt över undersökningsområdet.

Topografi och fornlämningsmiljö

Förundersökningsområdet var beläget på en trädbevuxen yta i den nordöstra delen av Braås samhälle. Förundersökningsområdet berörde delvis den södra delen av fornlämning L1954:9506. Inom området fanns även en stensträng som avgränsar området åt öster. Fornlämningen är registrerad som område med fossil åkermark. I fornlämningens västra del finns röjningsrösen som hör samman med den medeltida byn Sjösås och här finns även stenröjda och odlade ytor. Förundersökningsområdet gränsar till naturreservatet Sjösås

äng i öster, vilket bland annat består av slätterängar med lång brukningshistoria. En stor del av naturreservatet är beläget inom den berörda fornlämningen. Väster om fornlämningsområdet ligger den medeltida kyrkan, Sjösås gamla kyrka. I närområdet runt om exploateringsområdet finns ytterligare områden med fossil åkermark registrerade, L1953:263, L1953:350, L1953:608, L1955:7444, L1953:1405, L1953:765 och L1953:50. Inom den fossila åkern, 1955:7444 ligger ett gravröse, L1953:844 (fig. 2).

Figur 2. Fornlämningar i närområdet till undersökningsområdet. Undersökningsområdet markerat i orange.

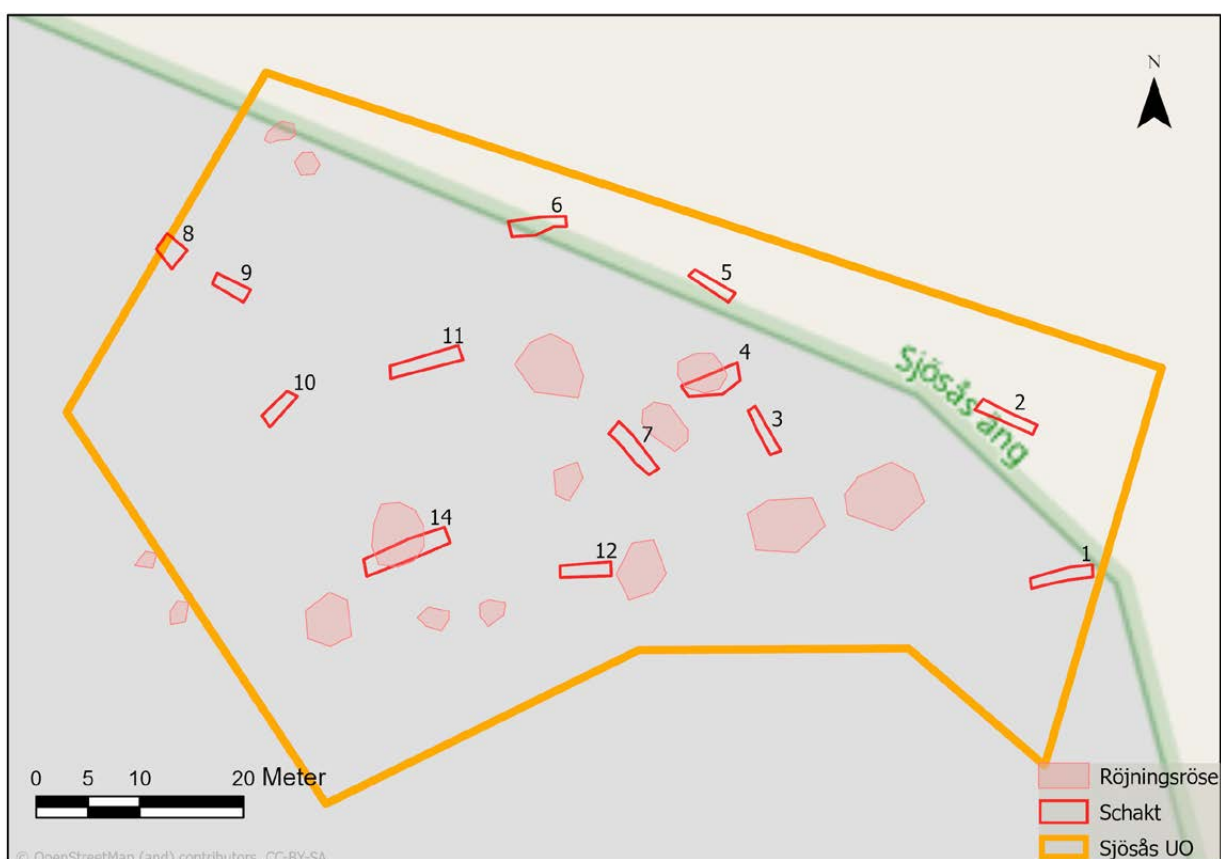
Under medeltidens slut ägde frälset många gårdar i området vilket under 1600-talet resulterade i både små och stora säterietableringar varav några finns kvar som välbevarade herrgårdsmiljöer. I trakten är kolonisationsförloppet varierande och i vissa delar ses en kontinuitet sedan bronsålder samtidigt som andra visar på ett kontinuitetsbrott under yngre järnålder (Höglin 1998:47). Sjösås sockens fornlämningar domineras av fossil åkermark och gravar (Jönsson & Nylén 1999). I förundersökningsområdets direkta närhet utgörs gravarna främst av rösen. Exempelvis finns det öster om undersökningsområdet ett område fossil åkermark med gravrösen och stensättningar (L1953:1405).

Det är sedan tidigare få arkeologiska undersökningar gjorda i området kring Sjösås. I Drevs socken väster om Sjösås gjordes 1996 en arkeologisk för- och slutundersökning av en boplats, fornlämning L1954:1971. På boplatsen fanns lämningar från sten- och bronsålder men även spår efter järnhantering från nyare tid. En ¹⁴C-analys gjord på kol från slagg gav en datering 1400-tal medan ett annat kolprov gav en datering som hade ett större spann, mellan 1660–1955 e.Kr. (Nylén & Brynielsson 2003).

Genomförande

Förundersökningen genomfördes inledningsvis med att en kartering av förundersökningsområdet. Ett 15-tal röjningsrösen identifierades och samtliga objekt mättes in med hjälp av GPS och registrerades i fält i det digitala systemet IDA (Instant field Documentation system and Availability). Området fotograferades innan schaktning. Metalldetektering gjordes inledningsvis av undersökningsområdet på de ytor som var tillgängliga. Därefter detekterades de ytor som öppnades i samband med schaktning kontinuerligt under undersökningen.

Förundersökningsområdet var ungefär 4400 m² stort. Då området fortfarande vid förundersökningen var beväxt med både stora och mindre träd och eftersom förskolan skulle behålla området som naturområde i så stor utsträckning som möjligt fick schaktningen anpassas till de öppna ytor som gick att schakta. Schaktningen genomfördes med en mindre grävmaskin med planskopa. Totalt grävdes 12 schakt, sammanlagt 142 m², utspridda över undersökningsområdet (fig. 3).

Figur 3. Schakt och röjningsrösen inom undersökningsområdet.

Två av odlingsrösen, A5 och A1, snittades med maskin och profilen rensades för hand samt dokumenterades med digitalfoto och handritning.

En makrofossilanalys gjordes av fyra jordprov insamlade från de två röjningsrösen som undersöktes. Analysens syfte var att studeras röjningsrösenas karaktär samt för att hitta material för att datera rösen. Analysen gjordes av Mikael Larsson, paleobotaniker, Lunds universitet (bilaga 1). Kol som plockades ut ur PM 2 och PM 3 skickades först på vedartsanalys och senare på ¹⁴C-analys.

Vedartsanalys utfördes på två kolprover i syfte att välja ut lämpligt material för ¹⁴C-datering samt att ge en bild av vegetation under olika tidsperioder.

Analysen har utförts av Erik Danielsson, Vedlab, se bilaga 2. Resultatet visar att de använt sig av björk och ask.

¹⁴C-analysen genomfördes av Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet och då det endast fanns material till två prover så skickades bara dessa in för analys, se bilaga 3. I rapporten anges ¹⁴C-resultaten med 2 sigma (95,4 % noggrannhet).

I samband med rapportarbetet har en mindre kartstudie gjorts för att få en bild av bruket av platsen under historisk tid. Den har utförts av FD Ådel Vestbö Franzén, kulturgeograf på Jönköpings läns museum.

Resultat

Den arkeologiska förundersökningen

Vid den inledande karteringen mättes 15 röjningsrösen in. De var av olika storlek mellan 2 och 7 meter i diameter och ca. 0,2–0,8 meter höga. Vissa hade ett tydligt inslag av sent påfört stenmaterial. Ytorna mellan röjningsrösen var förhållandevis välröjda och i den sydöstra delen hade marken ängsmarkskaraktär och här kan eventuellt ha funnits en öppen yta som kan ha varit odlad.

Schakten förlades till de ytor som var åtkomliga för schaktning och som såg ut att kunna vara intressanta. Sammanlagt grävdes 12 schakt fördelat över ytan. Vid schaktningen visade det sig att längst i nordost var marken stenfri och därför tolkades det som att odling bedrivits på ytan. Det gick dock inte att se någon odlingshorisont i schakten som grävdes här. I den västra delen av undersökningsområdet i schakt 8-12 var ett tjockare humös lager (matjordslager) som skulle kunna indikera odling. I övrigt var det rikligt med stora, ibland markfasta, stenar i schakten. Torvlagret var tunt och den underliggande moränen varierade mellan sandig och stenig morän.

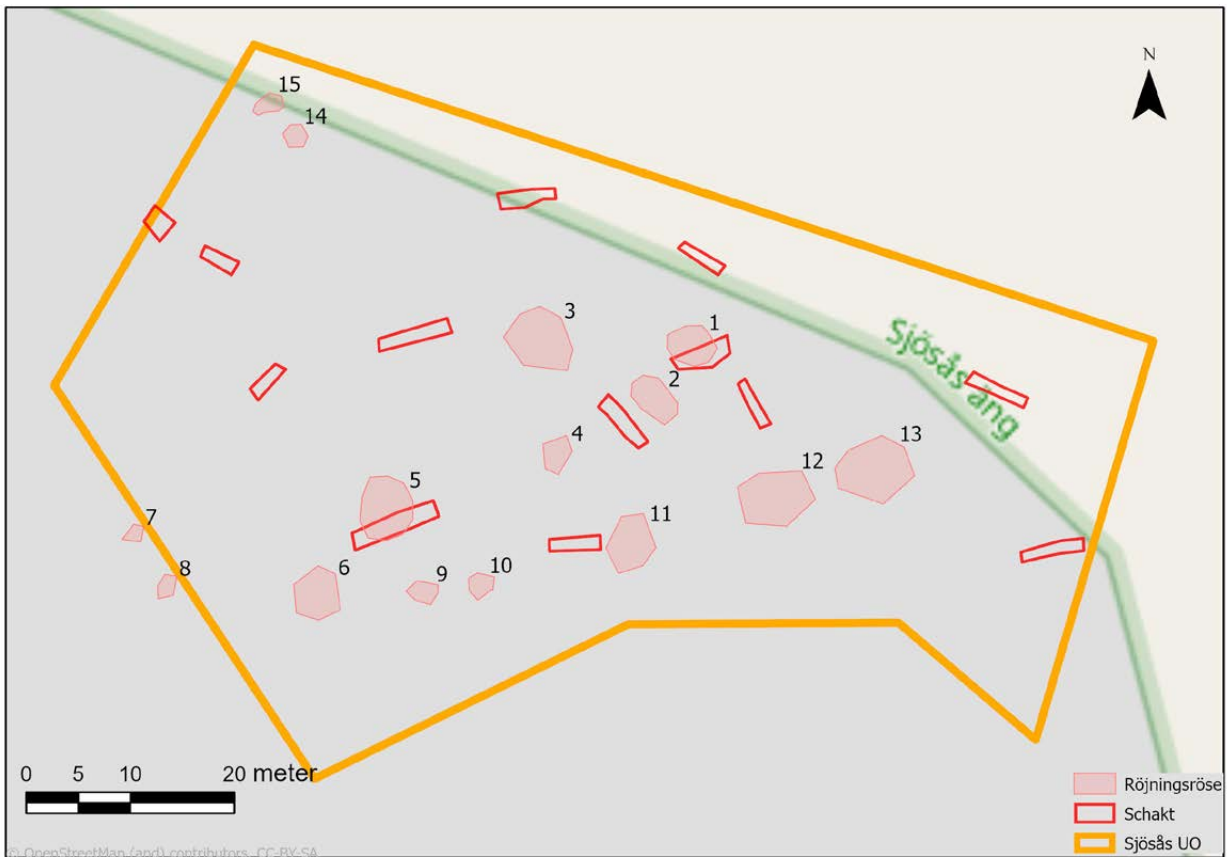
Två rösen undersöktes (fig. 4), A1 och A5, det första var flackt och innehöll färre stenar. A5 var uppbyggt runt en markfast sten och innehöll mer röjningssten.

A1 var cirka 4,5 meter i diameter och omkring 0,4 meter högt. Röset innehöll glesst med 0,1–0,5 meter stora stenar. Överst var ett cirka 0,3 meter

tjockt torvlager. Under röset syntes ingen tydlig odlingshorisont men fyllningen mellan stenarna bestod av brungrå svagt humös sand. Det gick inte att se några tydliga odlingshorisonter utanför röset eller någon äldre markyta under röset. Två prover togs i röset, det ena (PM1) togs i botten av röjningsröset och skulle kunna utgöra en eventuell anläggningsnivå. Det andra provet (PM2) togs i själva rösefyllningen och syftet var att analysera brukningslagret.

Röse A5 var runt, 5,2 meter i diameter, 0,8 meter högt och med en störning i mitten. Hela röset gav ett luftigt intryck och hade inte något sammanhängande torvtäcke. Stenmaterialet var rikligt och relativt homogent med stenar mellan 0,2–0,4 meter i diameter. I mitten av anläggningen var ett stort markfast block. På den västra sidan om blocket syntes en tydlig äldre markhorisont men på den östra sidan var den mer otydlig. Två jordprover togs i vad som sannolikt är rösets anläggningsnivå, MP3 och MP4, på var sida om den markfasta stenen.

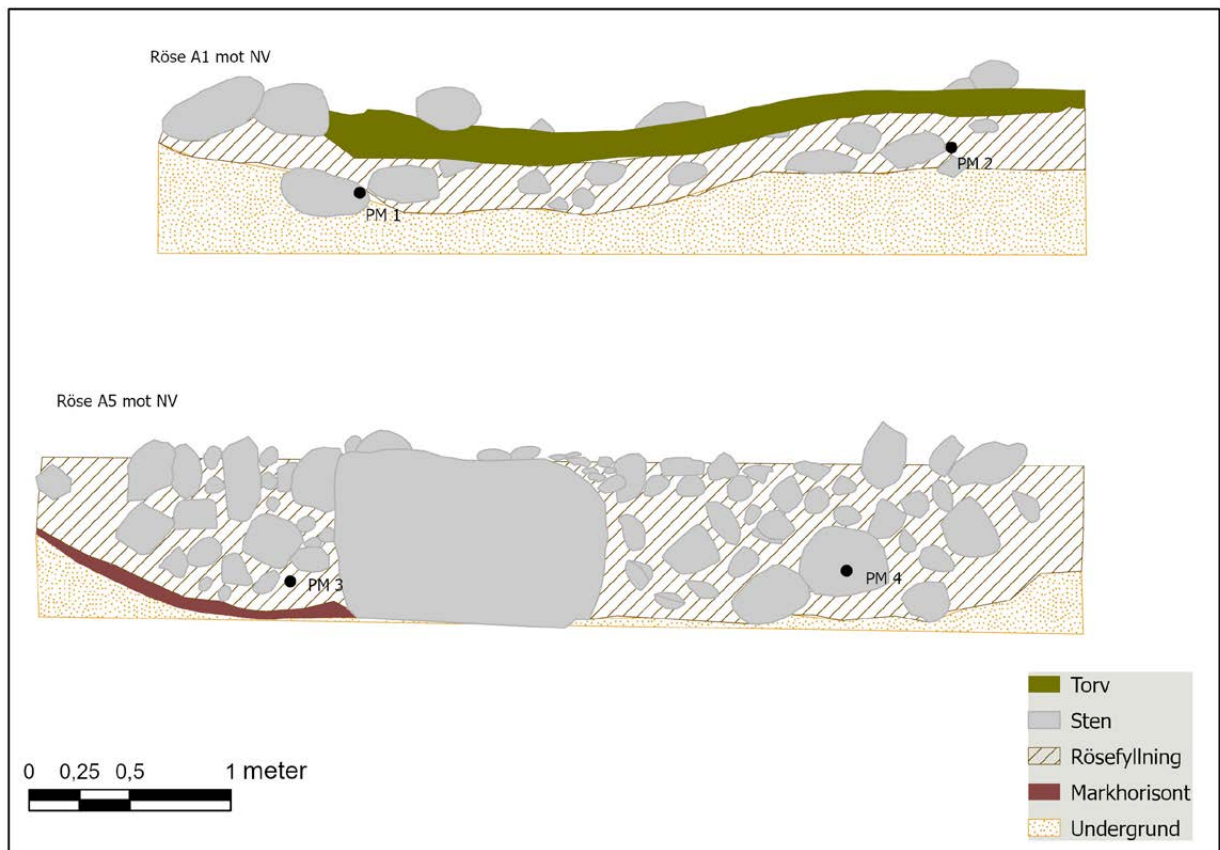
Makrofossilanalysen visade att proverna från rösen inte innehöll några växtmakrofossil. Dock påträffades enstaka inslag av träkol i samtliga av proverna. De två vedartsproverna som analyserades visade sig bestå av björk respektive ask. Dessa två skickades på ¹⁴C-analys. Det ena provet, från röse 5 daterades till romersk järnålder, 327–432 e.Kr (Ua-69531). (se bilaga 3). Det andra provet ifrån röse 1 var mycket senare och fick en datering med störst sannolikhet till tiden 1695–1916 e.Kr (Ua-69530).

Figur 4. Röse 1 och Röse 5 var de två rösen som undersöktes.

Figur 5. Foto från den sydöstra delen av området. Här kan man skymta den eventuellt tidigare uppodlade marken.

Figur 6. Profiler i röse 1 och 5. Profilerna ritade mot NV.

Översiktlig landskapsanalys av förundersökningsområde vid Sjösås prästgård utifrån äldre kartmaterial av Ädel Vestbö Franzén, Jönköpings läns museum

En landskapshistorisk analys

Sjösås prästgårds ägor är tämligen vidsträckta men Sjösås sockencentrum utgörs ändå inte av en kyrkby, utan av en gård, prästgården, samt kyrkan. Prästgård och kyrka är belägen i den södra delen av socknen intill gränsen mot Dädesjö socken i söder. Mellan Sjösås prästgårds ägor och sockengränsen finns gården Norra Mörkaskogs ägor, medan Södra Mörkaskog är belägen i Dädesjö socken. Socknarna har 1300-talsbelägg: Sjösås nämns 1322 och Dädesjö 1379 enligt ortnamndatabasen Sofi. Enligt Martin Hansson och Svenskt biografiskt lexikon finns dock belägg för Dädesjö redan från 1100-talets mitt i samband med Gutorm jarls donation till Vreta kloster (Hansson 2001:357, Riksarkivet)). Sjösås gamla kyrka är från 1400-talet men här har funnits en träkyrka som vid tidigare gjorda undersökningar kunnat dendrodateras till 1229 (Hansson 2001:358). Dädesjö kyrka, som från början bör ha varit en gårdskyrka, är från sent 1200-tal men äldre gravar under grundmurarna tyder på att det funnits en äldre kyrka som föregångare. Fornlämningsbeståndet i trakten förefaller överbygga perioden yngre stenålder och fram till yngre järnålder. En tidigmedeltida expansion kan avläsas i de tidiga stenkyrkorna i trakten, där Dädesjö med sitt högresta långhus och takmålningar från 1200-talets slut intar en unik position.

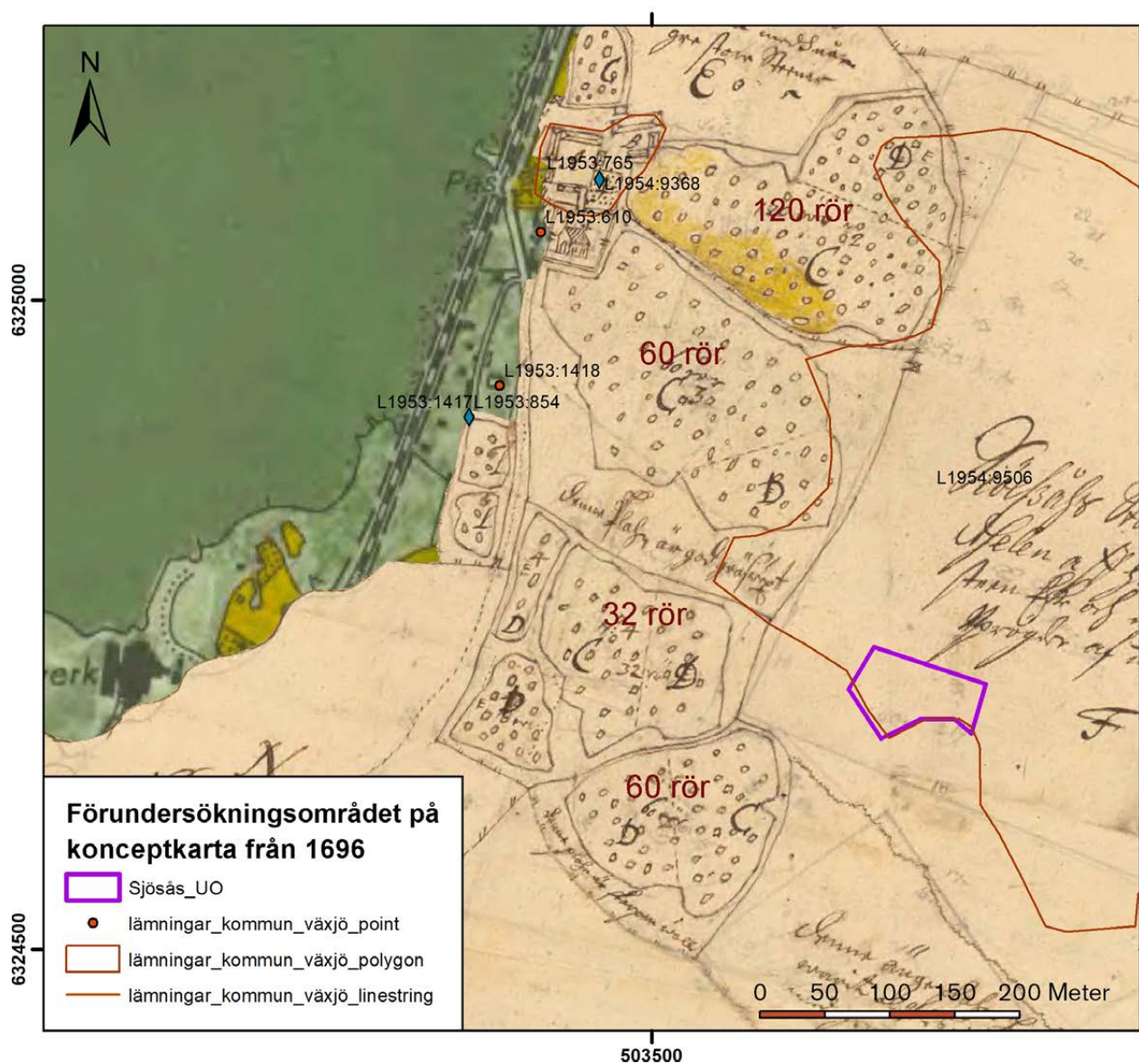
Sockengränsen, som delar Mörkaskog i en norr- och södergård samt Sjösås kyrkas belägenhet nära sockengränsen till Dädesjö kan leda tankarna till att Sjösås var en socken utbruten ur Dädesjö under tidig medeltid, men troligtvis var kyrkorna här äldre än själva sockenbildningen i området, varför frågan om Mörkaskogs delning får anstå. Att delningen av Mörkaskog inte är en sentida konstruktion framgår av Smålands handlingar där det redan i den äldsta jordeboken från 1538 finns ett Mörkaskog i Sjösås och ett i Dädesjö

(Smlh 1538:1). Gränsen mellan Sjösås och Norra Mörkaskogs var i de sena 1600-talskartorna markerad med streckad linje och visar att fastigheterna hade gemensam utmark, ett ohägnat utmark- och skogsområde som även sträckte sig söderut och omfattade Södra Mörkaskog i Dädesjö socken.

Sjösås i det äldre kartmaterialet

Den äldsta kartan över Sjösås prästgård är från 1696 och ansluter till en kartgeneration om kanske tusen kartor som lantmätare som Assar Rohman och Peter Hamnel framställde årtiondena kring år 1700 (fig. 7, LSA F60-20:1 Sjösås sn; LMA 07-sjö-27). Flera av dessa är dessa är svårrektifierade och i föreliggande arbete har fokus legat vid att få bebyggelseläge och inägomark så korrekt som möjligt. Dessa var belägna väst och nordväst om det aktuella förundersökningsområdet. Kartan över Sjösås är tacksam eftersom Rohman här ritade ut samtliga byggnader till prästgården; byggnader som redovisas i texten som ”väl hållna”. Dessutom finns läget för prästgårdens humle- och kålgård tydligt markerat i kartbilden. Åkermarken var 1696 fördelad mellan fyra gårderna men karttexten anger att både den sämre och den bättre åkermarken besåddes årligen med vår-säd. Inga bönder på 1600-talet (eller varken förr eller senare) byggde gårdsgårdar i onödan. Med höstsäd i odlingsgången skulle gårdsgårdarna mellan de fyra åkergårderna samt vretarna haft en funktion eftersom t.ex höstsädd råg måste fredas från höst till höst, men lantmätaren anger inget om höstsädd. Möjligen har de inhägnade gårderna att göra med efterbetet. Olika vårsädda spannmålstyper skördades vid olika tidpunkter vilket gjorde att man kunde släppa in boskap på efterbetet tidigare i ett gårde än i ett annat.

Åkrarna på 1696 års karta är översållade av röjningsrösen och Rohman har räknat ihop rösena

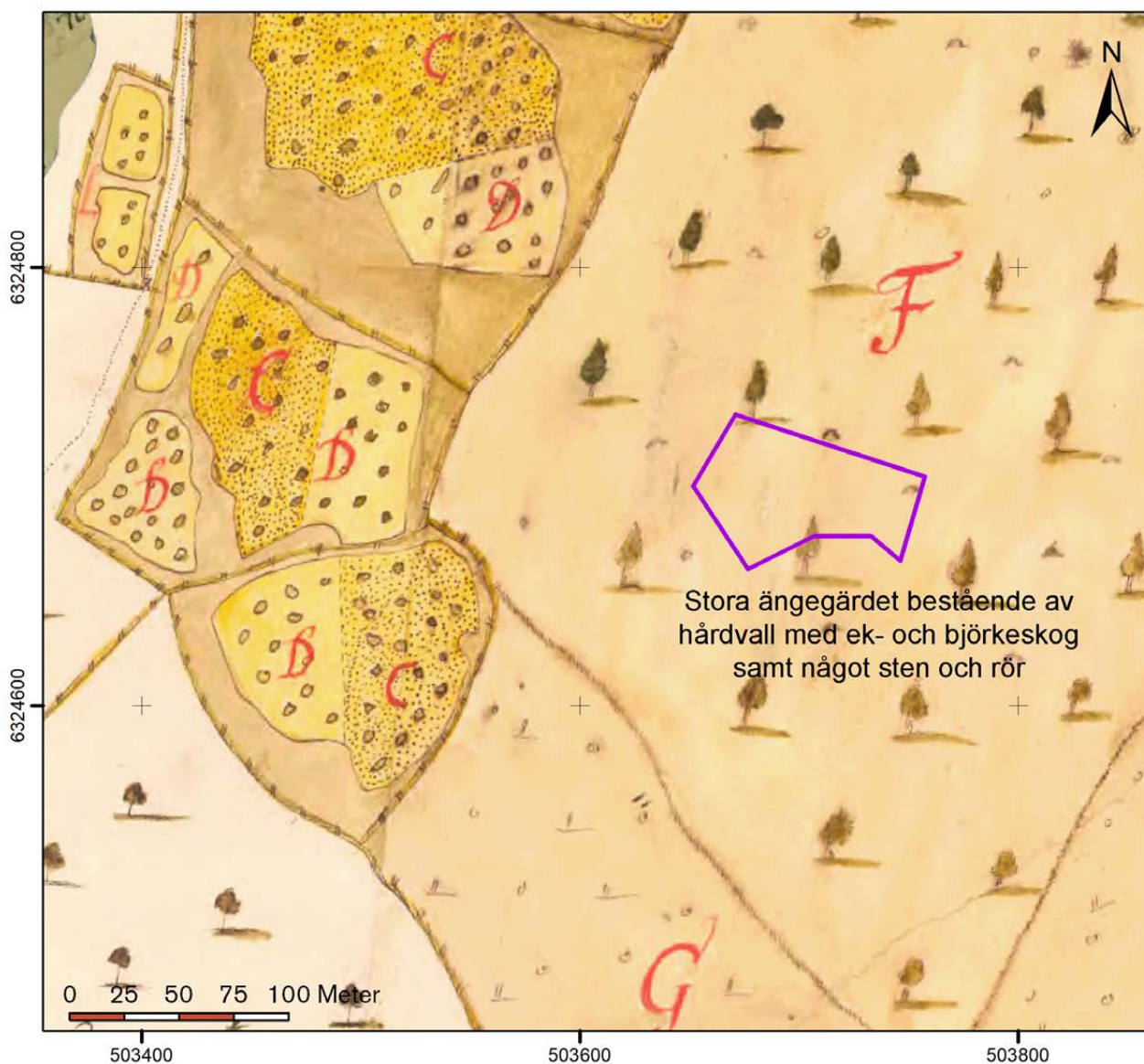

Figur 7. Förundersökningsområdet utmärkt på den rektifierade karta från 1696 (LSA F60-20:1 Sjösås sn) med den äldre ekonomiska kartan som underlag.

för att kunna göra avdrag för ”stenrör” (fig. 7). Inalles 272 röjningsrösen fanns i de fyra åkergårderna enligt konceptkartan från 1696. Det nu aktuella förundersökningsområdet låg dock utanför åkermarken, i den största ängen, också kallad stora änggården (fig. 8). Detta bestod av hårdvall med ek- och björkeskog samt någon sten och rör. Här återkom således röjningsrösen. I konceptkartan, där texten är något mer utförlig, omtalas den som bestående av hård- och

mossvall samt att den var tämligen upprädd ”af nu warande pastore”. Denne präst hade även varit i farten och upprädd en äng som låg söder om det stora änggården.

Utanför det stora änggården vidtog skogen som beskrivs som avsvedjad åt nordost och som bestående av furuskog och ljunngård åt sydväst. Konceptkartan är mer generös med information om svedjandet än renovationen. I konceptet om-

Figur 8. Ängsgården på Assar Rohmans karta från 1696 (LSA F60-20:1 Sjösås sn).

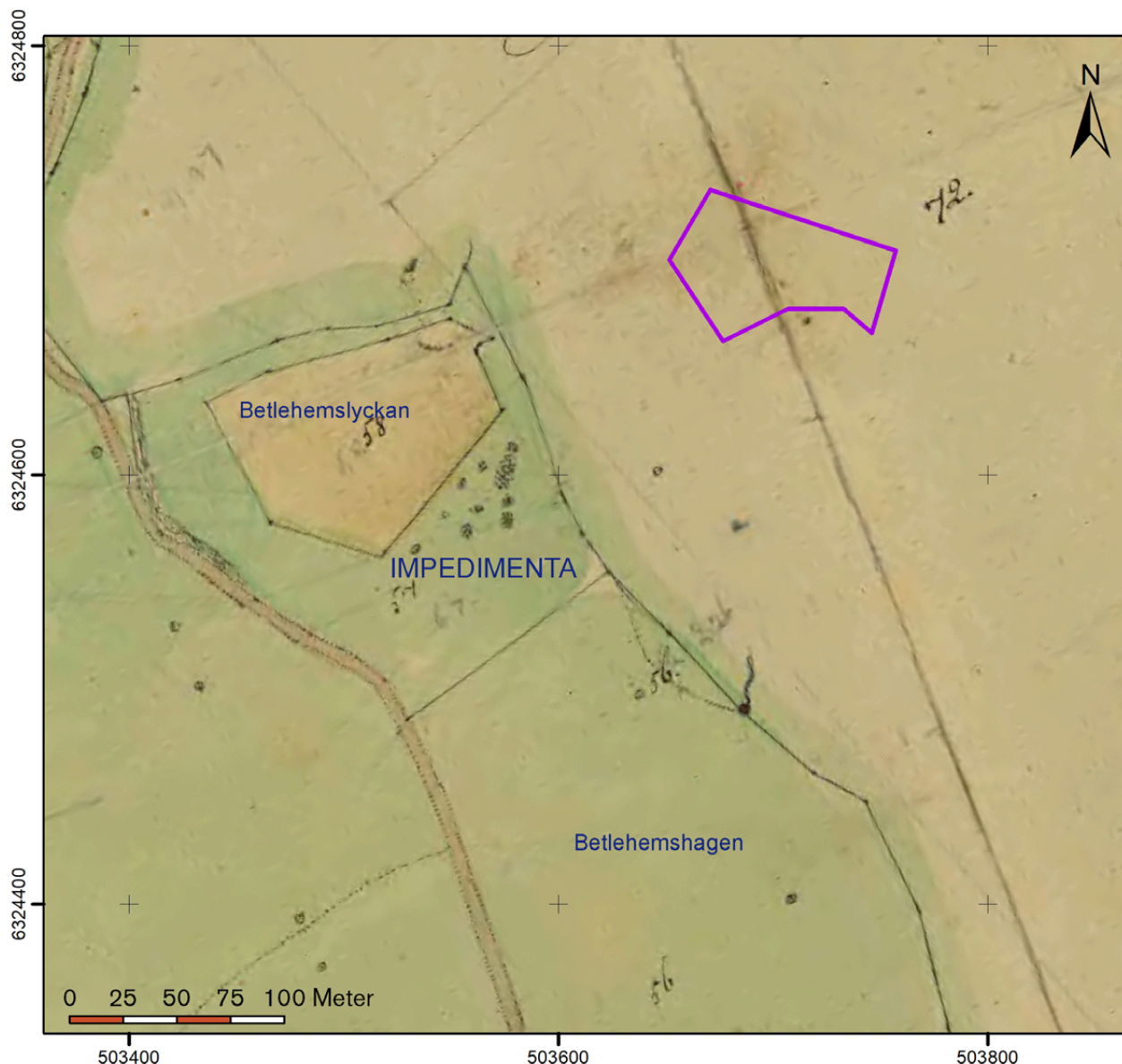
talas i princip all skogsmark som avsvedjad eller nyttig till svedjefall. Längst åt öster fanns enligt konceptkartan en "rogswedia till Prästegårds", men denna har inte tagits med i renovationen.

År 1846 karterades prästgårdens ägor ånyo (fig. 9, LMA 07-sjö-29). I kartan saknas inägomarken som endast har markerats, liksom Norra Mörkasogs inägor. Icke desto mindre: ca 150 meter sydväst om förundersökningsområdet finns en mindre åkeryta (som i texten sägs vara nyinta-

gen, men som överensstämmer med den åker som finns i 1696 års karta) och i ängen intill denna har lantmätaren ritat ut ett tiotal rösen eller "impedimenta" som det står i karttexten.

Den eviga frågan om röjningsrösen

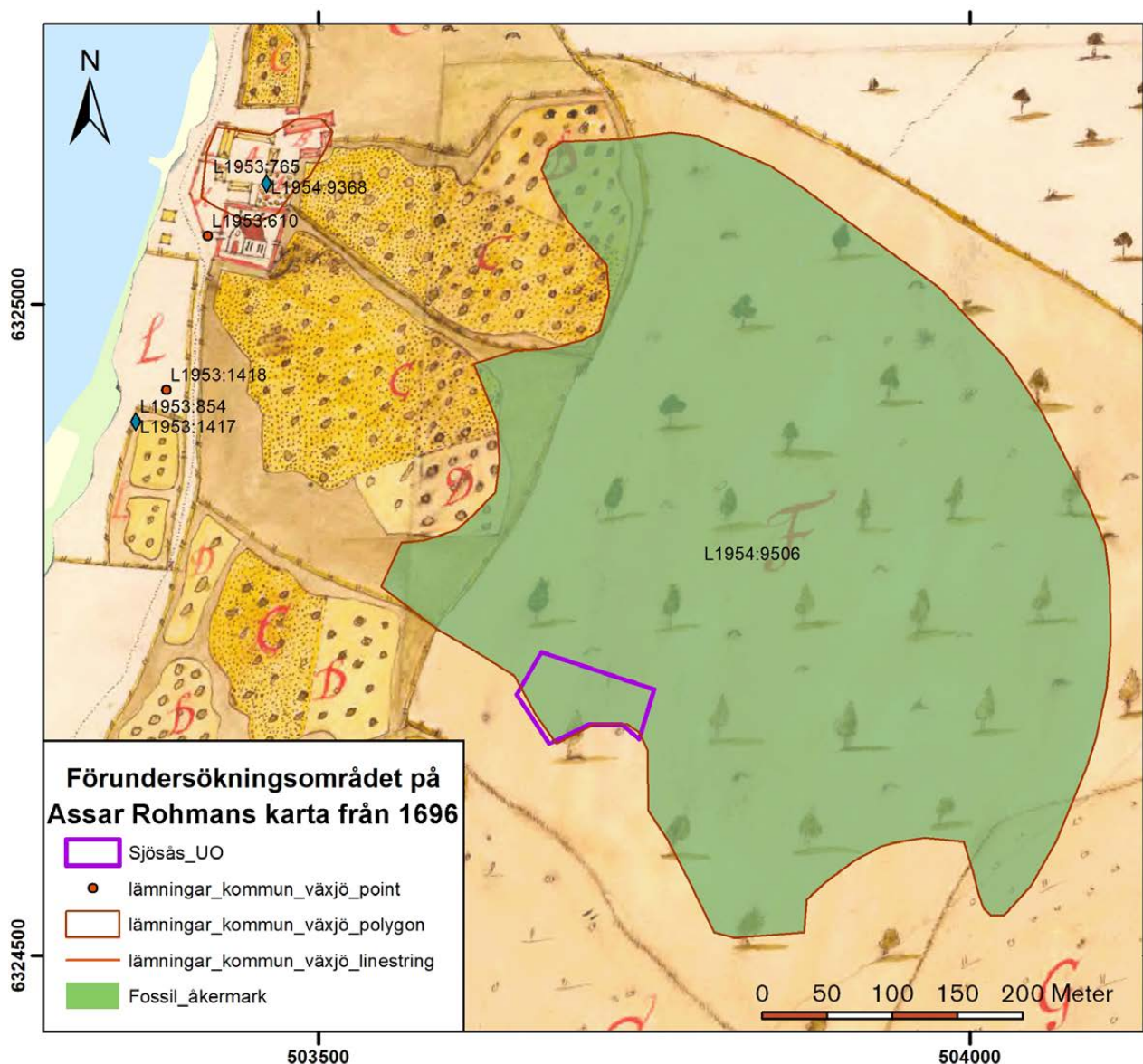
Kommentaren i kartan om prästens insatser vid upprövning av ängen leder oss in på en intressant fråga: vad innebar det att uppröja en äng? Att rothugga al och andra småträd, samt avlägsna buskar och sly torde vara självklart. Röjdes det

Figur 9. Karta från 1846 (LMA 07-sjö-29)

bort sten? Det är en allmän uppfattning att sten endast röjdes i odlingssyfte och alls inte för att frigöra ängsmark, men det är mer komplicerat än så. För att t.ex konvertera mossslupen mark till äng beskriver M.G Craelius i sin bok från 1770-talet om jordbruket i Tunaland, Aspeland och Sevede härad i Kalmar län, hur marken först hackas upp och röjs på sten, därefter besås med spannmål ett eller två år, varefter marken läggs ut till slättermark (Craelius 1930:172f). Om denna metod var allmänt använd i Småland när nya ängar

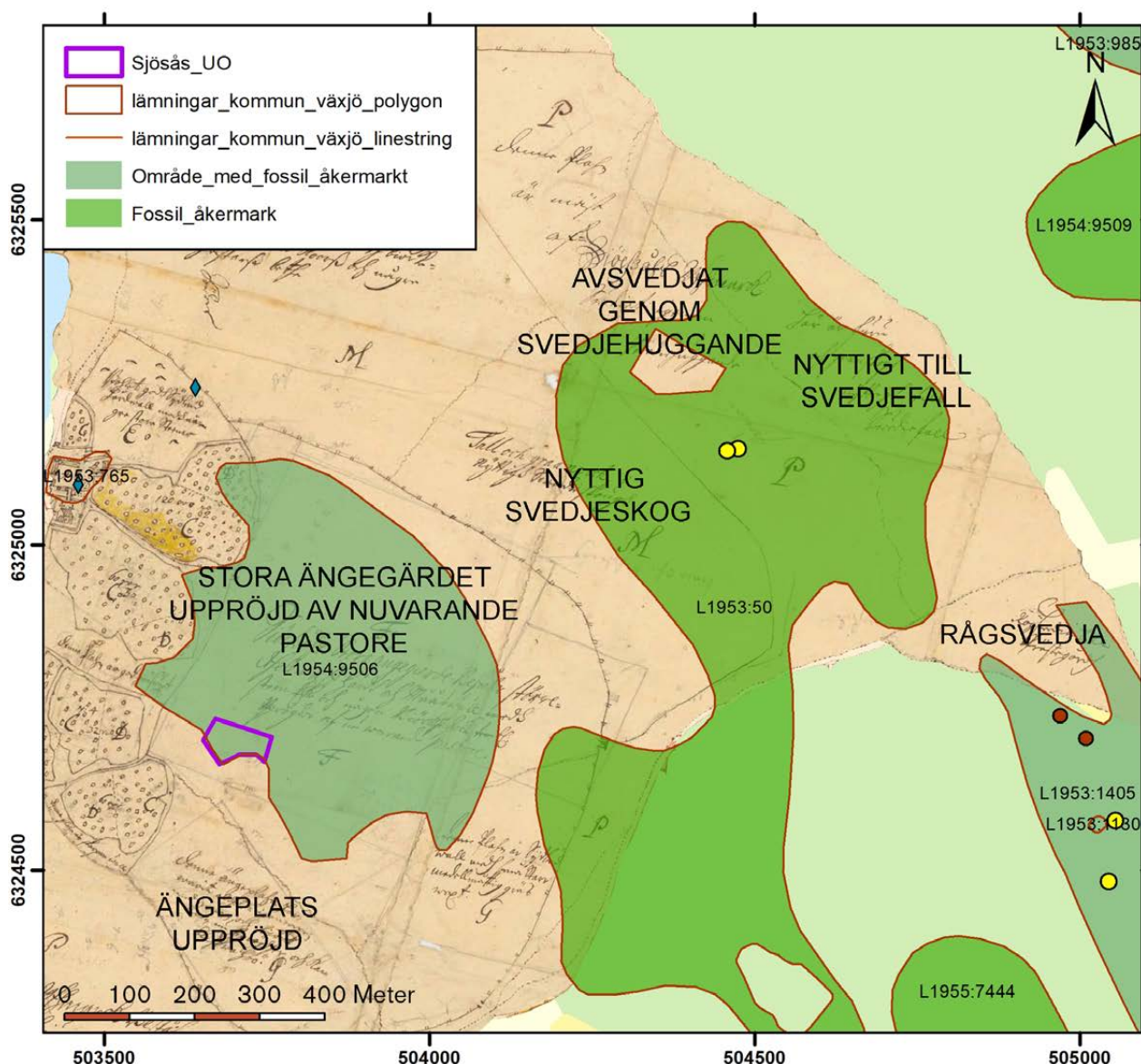
skulle anläggas eller äldre ängar skulle rensas och ”uppröjas” till bärande gräsmark igen skulle detta kunna ge en rimlig förklaring till de oräkneliga röjningsröseområden som återfinns på marker som enligt äldre kartor tidigare varit ängsmark. Ängarna tarvade, för att inte förlora all näring, regelbundna störningar i form av gräsbränder, även regelrätta svedjor, eller att de fick ligga oslagna under några år, varpå en uppröjning skedde. Det skulle också ge en rimlig förklaring till den dateringshorisont till perioden ca 1450–1700 som

Figur 10. Assar Rohmans karta från 1696 (LSA F60-20:1 Sjösås sn) med förundersökningsområdet och utbredningen för den fossila åkermarken L1954:9506 markerade.

är så tydlig i röjningsrösen på det småländska höglandet. Enbart i Sjösås socken kan man räkna till sammantaget fyrtio områden med fossil åker eller område med fossil åker framför allt i form av röjningsröseområden. De flesta av dessa har dock inte legat inom inägomark. För L1954:9506 kan man dock notera att utbredningen av röjningsröseområdet överensstämmer väl med utbredningen av stora ängsgärdet på kartan från 1696 (fig. 10).

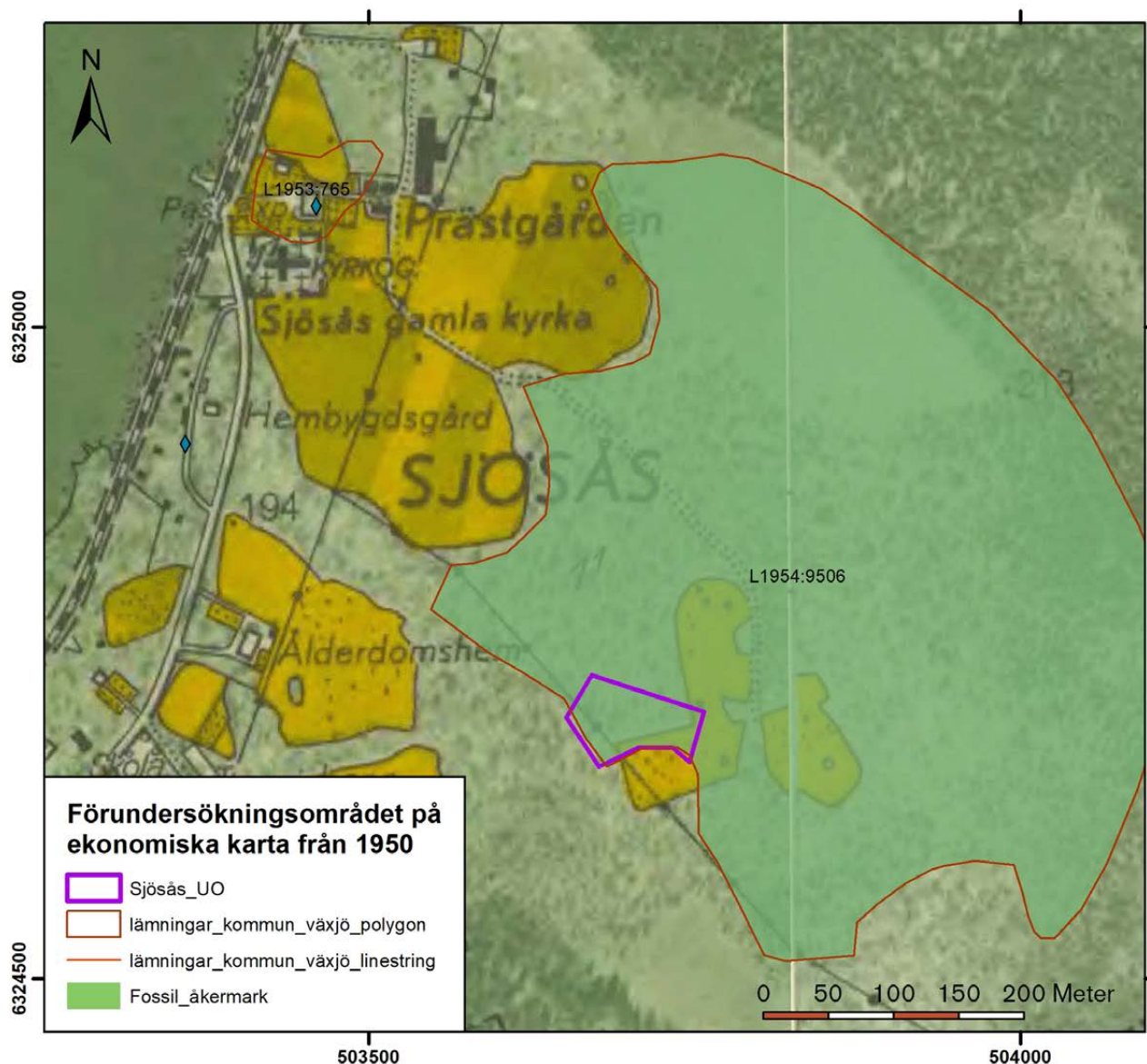
Det har diskuterats om röjningsrösen även lades upp i samband med svedjeverksamhet och det förefaller som om detta gjordes i viss utsträckning (Vestbö-Franzén 2019:8–22). I vilken utsträckning och vilka faktorer som gjorde att sten röjdes på vissa ställen och inte på andra i samband med svedjandet är inte fullständigt utrett. Däremot vet vi att svedjorna i denna del av Sverige hade en omsättningstid på ca 30 år, att svedjande kan beläggas på det småländska höglandet

Figur 11. Karta från 1696 med uppgifter om svedjebränning mm markerade LSA F60-20:1 Sjösås sn).

från senmedeltid och fram till 1800-talet samt att stenröjning på svedjor verkar ha skett inför den sekundära sådden, då stenarna så att säga blottats efter första årets avbränning (Ibid.). Den fossila åkermarken L1953:50, ett 1,3 kilometer långt och upp till 600 meter brett område med röjningsrösen är beläget öster om L1954:9506 och omfattar en stor del av den hag- skogs- och utmark som beskrivs som svedjeskog i koncepter till 1696 års karta (fig. 11).

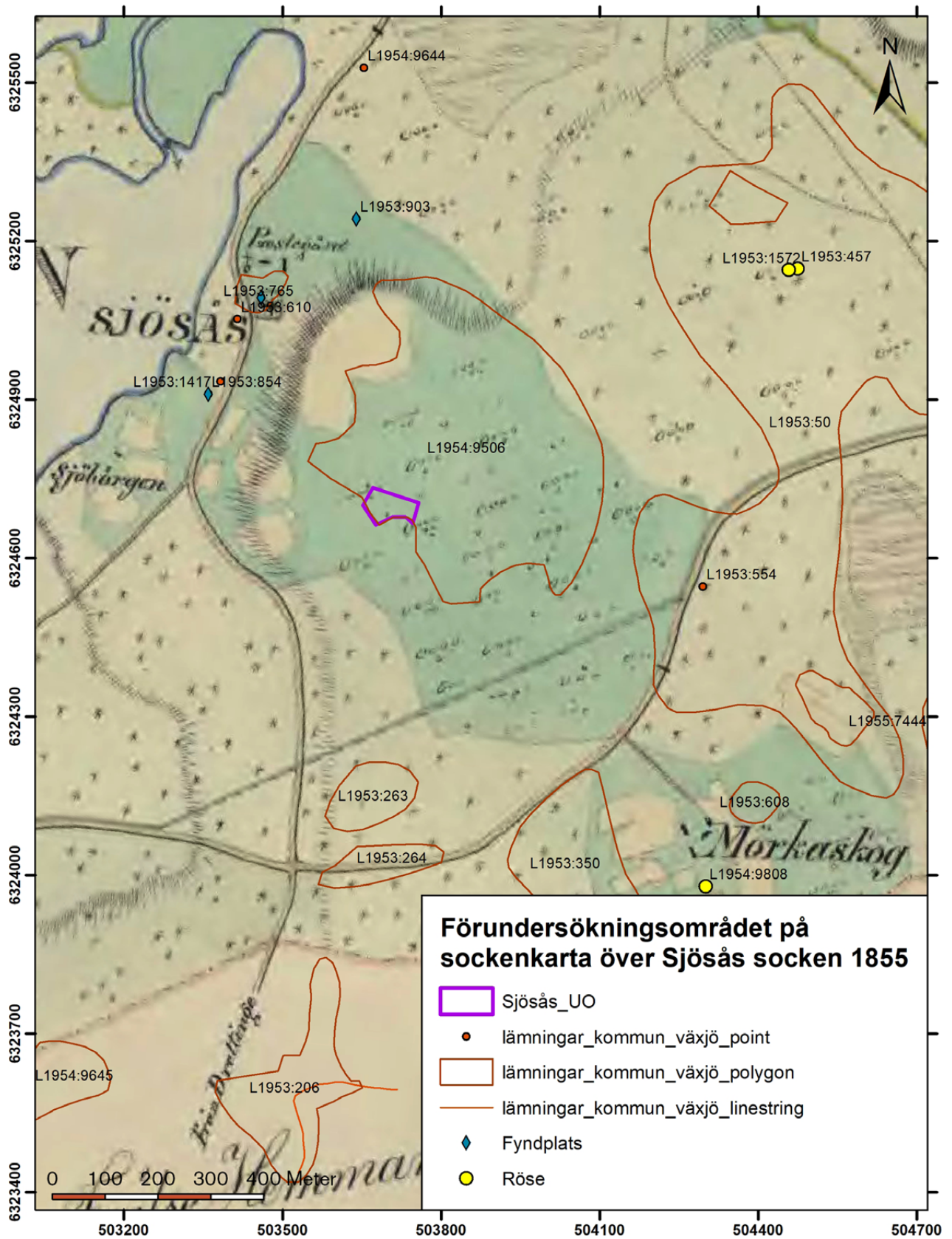
Den hävdynamik som låg bakom uppkomsten av det sydsvenska högländets stora antal röjningsrösen är fortfarande inte till fullo utredd, men det torde stå klart att de speglar förhistoriska och tidigmedeltida kolonisationsförlopp men att det kanske även kan kopplas till ängsröjning samt svedjeverksamhet.

Figur 12. 1950-talets ekonomiska karta över område (RIK Drev, 1950 & Mästreda, 1950).

Dynamiken mellan åker- och ängsmark syns tydligt fortfarande i den ekonomiska kartan från 1950 (fig 12, RIK Drev, 1950 & Mästreda, 1950). Här finns två åkerytor som tangerar förundersökningsområdet. Hur gamla dessa åkerytor är går inte att avgöra eftersom 1696 års karta är den enda som storskaligt visar Sjösås inägor. En sock-

enkarta upprättades över Sjösås socken 1855 och i denna redovisas åker och äng separerade från varandra (fig. 13, F60-1:1 Sjösås sn). Kartans skala gör dock att informationen i kartan blir översiktlig och det är sannolikt att smärre åkerplättar inte togs med. I sockenkartan finns ingen åker redovisad där förundersökningsområdet är beläget.

Figur 13. Sockenkartan från 1855 (F60-1:1 Sjösås sn)

Tolkning och åtgärdsförslag

Två röjningsrösen daterades med ^{14}C från undersökningen vilket gör att man inte kan få någon närmare bild av odlingshistorien på platsen. Det ena provet från röse 5 daterades till romersk järnålder, 327–432 e.Kr (Ua-69531). Det andra provet ifrån röse 1 var mycket senare och fick en datering med störst sannolikhet till tiden 1695–1916 e.Kr (Ua-69530). Resultaten visar att platsen kan ha brukats under en lång tid. De flesta arkeologiskt undersökta fossila åkrar i Kronobergs län har haft sin huvudsakliga brukning från mellersta bronsålder till historisk tid (Skoglund 2006a).

Majoriteten av röjningsröseområden i Kronobergs län har inte återuppodlats under 1700- eller 1800-tal men i de fall man gjort det så utmärker sig de sentida röjningsrösen ofta toppiga med lösare stenmaterial. I Varend har röjningsröseområdena i första hand har kunnat dateras till förhistorisk tid och det är förhållandevis sällan det funnits inslag av historiska dateringar. De undersökningar som gjorts av röjningsrösen i länet har nästan uteslutande legat inom fossil åkermark belägen på utmark. Kanske hör den sena dateringen från ett av röjningsrösen vid den nu genomförda undersökningen samman med att undersökningsområdet vid Sjösås legat inom byns inägomark och att stenröjningen här haft en fortsättning i form av stenröjning för ängsbruk. De fossila åkrarna är ofta komplexa lämningar som brukats under lång tid.

Området vid Sjösås har brukats under en lång tid från åtminstone mellersta järnålder och in historisk tid. Denna bild stärks av kartanalysen, bland annat så står det i texten till kartan från 1696 att den nu aktuella ytan omnämns som ”Stora änggården bestående av hårdvall med ek- och björk-

Figur 14. Tove Traneskog undersöker röse 1. Foto från nordväst.

skog samt någon sten och rör”. Inom den äng som återges på 1696 års karta, inom vilket det aktuella förundersökningsområdet var beläget, har det förmodligen funnits äldre röjningsrösen som kan ha ingått i en då äldre övergiven fossil åker. De flesta undersökningar av fossil åkermark i Kronobergs län har berört lägen på byarnas utmark och därifrån kommer få dateringar till historisk tid. Detta tyder på att stenröjningen inom dessa områden upphört tidigt (Lagerås 2000; Skoglund 2005). Det är möjligt att fossil åkermark som

ligger inom inägomark som brukats som ängsmark, som den vid Sjösås, kan ha större andel dateringar till historisk tid och att detta kan hörasamman med en fortsatt röjning inom ängsmarken.

Med tanke på resultatet av schaktningen och att två röjningsrösen inom exploateringsområdet har undersökts så anser Museiarkeologi sydost att inga ytterligare antikvariska åtgärder är nödvändiga inför den exploateringen.

Referenser

- Crælius, M. G., 1930: *Försök till ett landskaps beskrivning uti en berättelse om Tunälans, Sefwedens och Asbolands häraders fogderie, uti Calmar höfdingedöme*. J. G. Söderberg (red.). Vimmerby.
- Hansson, M., 2001: *Huvudgårdar och herravälden. En studie av småländsk medeltid*. (Lund Studies in Medieval Archaeology 25). Stockholm.
- Höglin, S., 1998. *Kronobergs län. Agrarhistorisk landskapsanalys. Länshistorik*. Landskapsprojektet rapport 1998:1. Riksantikvarieämbetet, Smålands museum.
- Jönsson, S. & Nylén, A., 1999. *1998 års fornminnesinventering i Kronobergs län. Alvesta och Växjö kommuner*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Lagerås, P. 2000. Järnålderns odlingssystem och landskapets långsiktiga förändring. I: Lagerås, P. (red). *Järnåldersgården och åkern. I: Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamnedaprojektet*. Riksantikvarieämbetet och Smålands museum.
- Nylén, Alexandra & Brynielsson, Maria (2003). *Ett boplatsoområde vid Drevs-Rödje 1:10: RAÄ 33, Drev socken, Växjö kommun, Kronobergs län : arkeologisk förundersökning och slutundersökning*. Växjö: Smålands museum
- Skoglund, P., 2005. *Vardagens landskap - lokala perspektiv på bronsålderns materiella kultur*. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8° No 49.
- Skoglund, P. 2006. (red.) *Inlandsarkeologi. Vetenskapligt program för uppdragsarkeologin vid Smålands museum*. Växjö, 2006.
- Vestbö-Franzén, Å., 2019. "Farming by fire in north-eastern Småland, Sweden. A historical geographical analysis of agrarian practices in outlying lands". *Bebyggelsehistorisk tidsskrift. Nr 77/2019* (Anders Wästfelt & Jesper Larsson red). S. 8–22. Stockholm

Kartor

LMA (Lantmäterimyndigheternas arkiv):

07-sjö-27, Karta, Sjösås kyrkby, 1696.

07-sjö-29, Karta, övrig, Sjösås kyrkby 1846–1850.

LSA (Lantmäteristyrelsens arkiv):

F60-20:1 Sjösås Prästgård nr 1, geometrisk avmätning, 1696, Assar Rohman.

F60-1:1 Sjösås socken, Avmätning 1855, Alfred Lekander.

F60-14:1 Mörkaskog nr 1. Geometrisk avmätning 1695. Peter Hamnel.

RAK (Rikets allmänna kartverk):

Ekonomisk karta Drev, 1950

Ekonomisk karta Mästreda, 1950

Riksarkivet

Smhl; *Smålands handlingar* 1538:1

<https://sok.riksarkivet.se> *Svensk biografiskt*

lexikon. Riksarkivet, Guttorm,

<https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/13326>,

(art av Hans Gillingstam), hämtad 2021-11-17

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	431-4299-2019
Kalmar läns museums dnr:	33-253-2020
Projektnummer KLM:	A2058
Uppdragsgivare:	Vidingehem AB
Landskap:	Småland
Kommun:	Växjö kommun
Socken:	Sjösås socken
Fastighet:	Sjösås 1:280
Fornlämningsnr:	L1954:9506
Ekonomisk karta:	5F 5a Drev SÖ, 5F 5b Måstreda SV
X koordinat:	koordinat (N) 6 324 676
Y koordinat:	koordinat (E) 503 709
Latitud:	57,065475
Longitud:	15,061163
M ö h:	205 m ö h
Fältarbetstid:	2020-10-21-2020-10-21
Antal arbetsdagar:	2 dagar
Maskintid:	8 timmar
Personal:	Cecilia Ring och Tove Traneskog
Foto, Du-nummer:	Du 342
Fyndnummer:	Inga fynd
Analyser:	Vedlab, Falun och Ångströmlaboratoriet, Uppsala
Tidsålder:	Historisk tid
Dokumentation:	Dokumentation förvaras på KLM, fältdokumentation överförs efter rapportens godkännande till Smålands museums arkiv.
Inmätning:	RTK-GPS Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Arkeobotanisk analysrapport av Mikael Larsson, Lunds universitet	30
Bilaga 2. Vedartsanalysrapport av Erik Danielsson, Vedlab	34
Bilaga 3. ¹⁴ C-analysrapport av Karl Håkansson, Uppsala universitet	36
Bilaga 4. Fotolista digitala bilder	39

LUNDS
UNIVERSITET

A2058 Sjösås

INSTITUTIONEN FÖR ARKEOLOGI OCH ANTIKENS HISTORIA
ARKEBOTANISK ANALYS | RAPPORT 2020 | MIKAEL LARSSON

Uppdrag arkeobotanik
Institutionen för arkeologi
och antikens historia
Lunds universitet
Box 188
221 00 Lund
Telefon 046 – 222 36 20
Mobil 0768 – 035 681
E-post mikael.larsson@ark.lu.se

<http://www.ark.lu.se/forskning/uppdrag-ark/>

Författare: Mikael Larsson
Uppdragsgivare: Museiarkeologi Sydost
© Museiarkeologi Sydost & Institutionen för arkeologi och antikens historia, Lunds universitet 2020

INNEHÅLL

BAKGRUND.....	3
METOD OCH GENOMFÖRANDE.....	3
RESULTAT	3
REFERENSER	3

BAKGRUND

Den arkeologiska förundersökningen berörde anläggningar inom A2058 Sjösås i Sjösås socken, Växjö kommun. I samband med undersökningen insamlades jordprover från två röjningsrösen för makrofossilanalys och utplock av daterbart växtmaterial. Resultanten presenteras i denna rapport.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Jordprover för makrofossilanalys togs av arkeolog under fältarbetets gång. 4 prover samlades in från två röjningsrösen (röjningsröse 1 och 5). Proverna preparerades enligt flotteringsmetod beskriven av Kenwards m.fl. (1980) och Wasylikowa (1986) vid institutionen för arkeologi och antikens historia vid Lund universitet. Provvolymen varierade mellan 0,5–0,6 liter per prov. En sikt med 0,4 mm maskvidd användes och materialet analyserades därefter under stereomikroskop med 8–80x förstoring.

Den makroskopiska analysen inriktades på växtmakrofossil som sädeskorn, fröer, agnrester och nötskal. Analysarbetet omfattade även utplock av växtmaterial lämpligt för ¹⁴C-datering.

RESULTAT

Makrofossilanalysen av växtmaterial från de två röjningsrösen visade sig inte innehålla växtmakrofossil såsom sädeskorn eller fröer. Enstaka inslag av träkol förekom i samtliga av proverna. Proverna innehöll en del rottrådar och enstaka färska frön. Dessa betraktas som recenta och noterades inte som fynd.

REFERENSER

- Kenward, H.K., Hall, A.R. och Jones, A.K.G. 1980. A tested set of techniques for the extraction of plant and animal macrofossils from waterlogged archaeological deposits. *Science and Archaeology* 22: 3-15.
- Wasylikowa, K. 1986. Analysis of fossil fruit and seeds. I Berglund, B.E. (red.), *Handbook of Holocene palaeoecology and palaeohydrology*. John Wiley & Sons Ltd., 571-590.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 21011

**Vedartsanalyser på material från Kronobergs län,
Växjö, Sjöås FU och Gummatorp FU**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 21011

2021-02-09

Vedartsanalyser på material från Kronobergs län, Växjö, Sjöås FU och Gummatorp FU

Uppdragsgivare: Cecilia Ring/Museiarkeologi sydost

Arbetet omfattar tre kolprov från två olika undersökningar i Växjö.

Proverna innehåller kol från ask, björk och tall. Tallen kan ge hög egenålder vid dateringen från provet från Gummatorp. De två från Sjöås kommer att ge mer tillförlitliga dateringar.

Analysresultat Sjöås L1954:5610

Anl.	ID	Anläggnings-typ	Prov-mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
5	KP1 PM3	Odlingsröse	<0,1g	<0,1g 1 bit	Björk 1 bit	Björk 24mg	
7	KP2 PM2	Odlingsröse	<0,1g	<0,1g 1 bit	Ask 1 bit	Ask 42mg	

Analysresultat Gummatorp L1954:5610

Anl.	ID	Anläggnings-typ	Prov-mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
6	KP1	Odlingsröse	0,4g	0,4g 4 bitar	Tall 4 bitar	Tall 168mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Box 178

791 24 FALUN

Tfn: 070 34 00 645

E-post: vedlab@telia.com

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Ask	<i>Fraxinus excelsior</i>	250 år	Näringsrik jord, solig växtplats.	Hård, elastisk och seg. Hjulaxlar, redskap	Viktigt för lövtäckt. Yggdrasil var en ask. Mycket folktro knutet till asken.
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråklös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	500 år	Anspråklös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Cecilia Ring
Kalmar läns museum
Box 104
391 21 KALMAR

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Sjösås L1954:9506, Sjösås socken, Kronobergs län, Småland. (p 3460)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
Ua-69530	KP1	-27,0	55 ± 28
Ua-69531	KP2	-26,2	1 678 ± 29

Med vänliga hälsningar

Karl

Håkansson

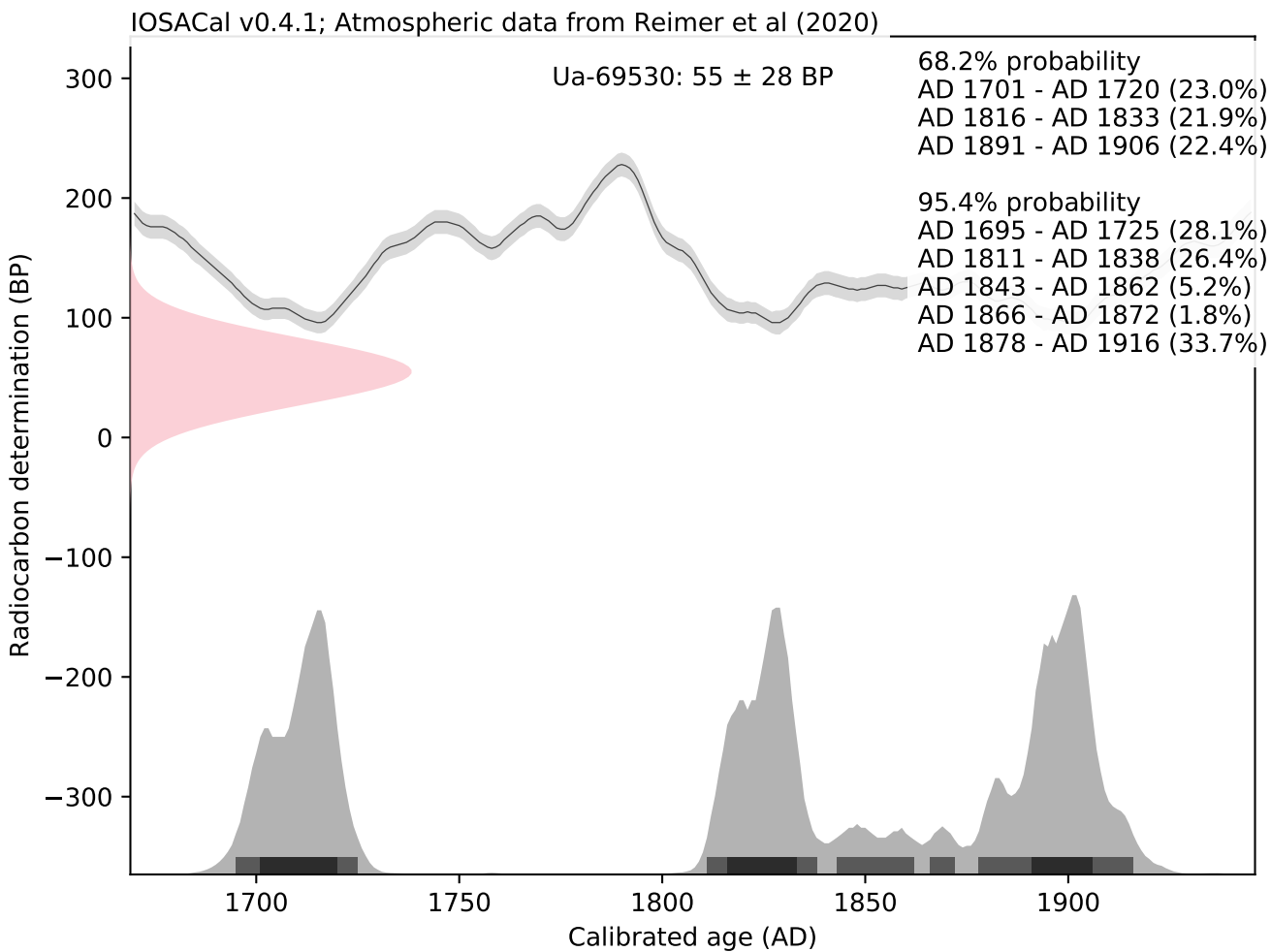
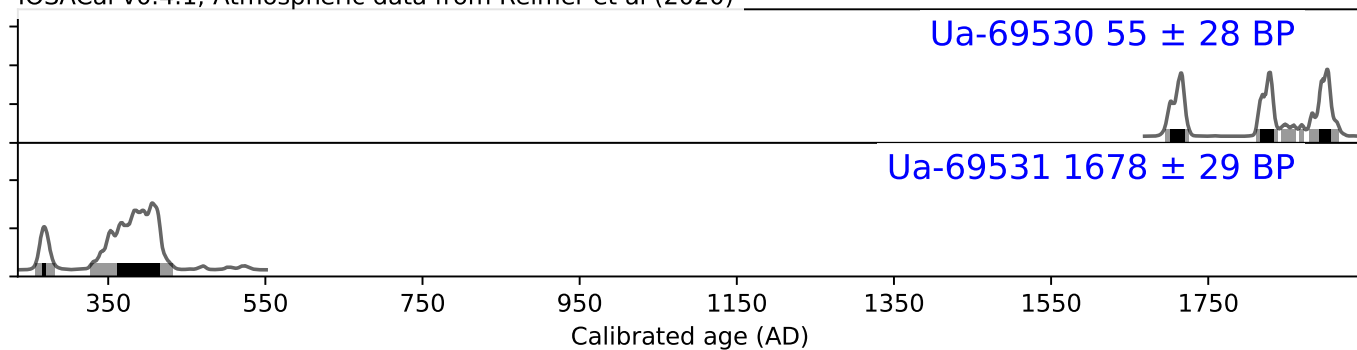
Karl Håkansson/Lars Beckel

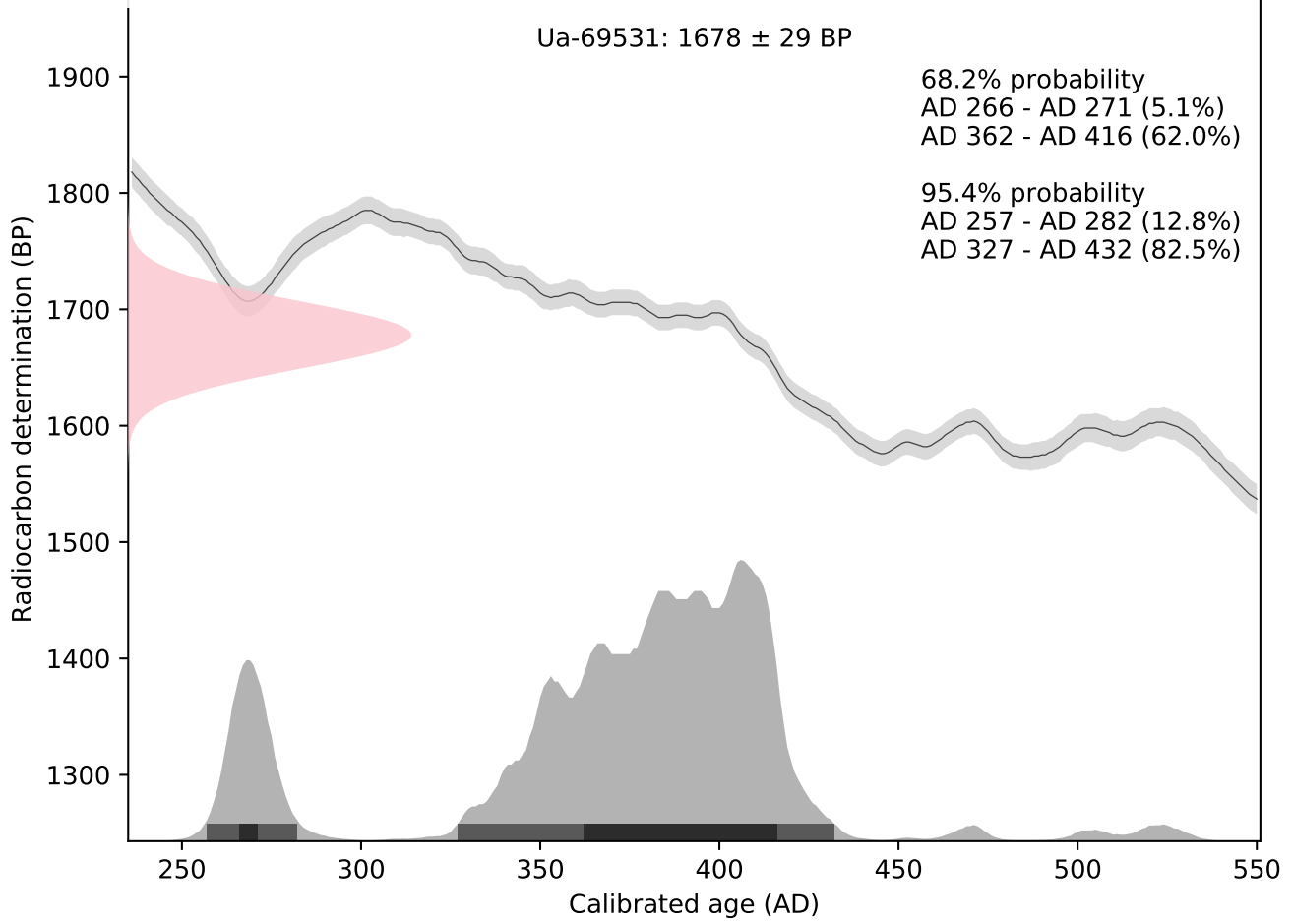
Elektroniskt undertecknad
av Karl Håkansson

Datum: 2021.04.14
17:05:34 +02'00'

Kalibreringskurvor

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

Bilaga 4. Fotolista digitala bilder

Fotolista digitala bilder

Landskap: Småland

Socken: Sjösås, Kronoberg

Fastighet: Sjösås 1:280

2020

DU 342

Nr	Motiv	Från	Datum
1	Ängsmarken i den nordöstra edlen av undersökningområdet.	S	
2	Mindre röjningsröse	S	
3	Överväxt röjningsröse	SSO	
4	Schakt i den nordöstra delen av undersökningsområdet	SSO	
5	Röjningsröse 1	Ö	
6	Röjningsröse 1	OSO	
7	Röjningsröse 1	ONO	
8	Röjningsröse 2	SSO	
9	Röjningsröse 2	SSO	
10	Del, söder, av röjningsröse 2	Ö	
11	Del, söder, av röjningsröse 2	Ö	
12	Del, söder, av röjningsröse 2	Ö	
13	Del, mitten, av röjningsröse 2	Ö	
14	Del, mitten, av röjningsröse 2	Ö	
15	Del, norr, av röjningsröse 2	Ö	
16	Tove Traneskog undersöker röjningsröse 2	N	
17	Tove Traneskog undersöker röjningsröse 2	VNV	

Du342_009

Du342_010

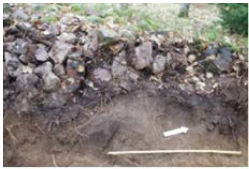
Du342_011

Du342_012

Du342_013

Du342_014

Du342_015

Du342_016

Du342_017

Du342_001

Du342_002

Du342_003

Du342_004

Du342_005

Du342_006

Du342_007

Du342_008

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

